

YATIRIM FONLARININ MALİ TABLOLARINA İLİŞKİN DENETÇİ GÖRÜŞLERİ İLE DENETÇİ ROTASYONU ARASINDAKİ İLİŞKİ*

Dr. İklim Elif Umut**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Eylül 2017; 19(3); 671-695

ÖZ

Denetçi rotasyonu uygulaması, özünde denetim kalitesinin artırılmasına yönelik bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. Araştırma yapan yazarların bir bölümü rotasyon uygulamasını desteklemiş ve bu uygulamanın müşteri şirket ile denetçi arasında gelişmesi istenmeyen yakın ilişkiyi ortadan kaldırmak suretiyle denetçinin bağımsız davranabilmesine imkan sağlayacağı yönünde sonuçlara ulaşmış, diğer bir grup yazar ise rotasyon uygulamasının tamamen karşısında yer almışlardır. Bu çalışma kapsamında yatırım fonlarında alınmış olan denetim görüşünün denetçiyi değiştirme kararı üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları Türkiye’deki yatırım fonlarının yapılan bağımsız denetim sonucunda almış oldukları denetim görüşleri, hangi denetim şirketi ile çalıştıkları ve gözlem dönemi boyunca çalıştıkları denetim şirketinin ya da sorumlu ortağın değişip değişmediği ya da kaç kez değiştiği hakkında bilgi sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, yatırım fonları, denetim şirketleri, denetim şirketi/sorumlu ortak rotasyonu

JEL Sınıflandırması: M42

THE AUDIT OPINIONS OF MUTUAL FUNDS AND THE RELATION BETWEEN THE AUDIT OPINION AND AUDIT ROTATION

ABSTRACT

As part of external auditing, audit firm or audit partner rotation are vital parts of audit quality concept. In order to get information about what researchers had done over the past decades some empirical studies about audit firm/partner rotation decisions are examined. Some writers argue that rotation is a useful implementation for maintaining the auditor independence and some writers argue just the opposite.

* Makale gönderim tarihi: 26.04.2017; kabul tarihi: 20.07.2017.

Bu çalışma “Yatırım Fonlarının Muhasebeleştirilme Esasları ve Mali Tablolarına İlişkin Denetçi Görüşleri ile Denetçi Rotasyonu Arasındaki İlişki” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Başkent Üniversitesi İşletme Bölümü, esarman@baskent.edu.tr

This study focuses on mutual funds audit firm/partner rotation decisions under modified audit opinions and provides information about what sort of audit opinions do mutual funds receive, with which audit firm do mutual funds work and do the audit firm or the audit partner rotated during the observation period in Turkey.

Keywords: Turkey, mutual funds ,audit firms, audit firm/partner rotation

JEL Classification: M42

1. GİRİŞ

Denetçi rotasyonu, bir bağımsız denetçinin denetimini yaptığı şirketi üst üste uzun yıllar denetlemesi halinde denetim faaliyetinin bağımsız ve tarafsız olma özelliklerinin ortadan kalkacağı varsayımına dayanan bir düzenlemedir. Avrupa Birliği'nin bu düzenlemesinin temel amacı denetçi bağımsızlığını güvence altına almaktır. Denetçi rotasyonu uygulaması denetim şirketi düzeyinde olabileceği gibi sorumlu ortak baş denetçi düzeyinde de olabilmektedir (Şenyiğit ve diğerleri 2014, 85).

Denetim firması rotasyonu 2016 yılının Haziran ayından itibaren Avrupa Birliği üye ülkeleri için, 2010 yılından bu yana ise Türkiye'de kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar açısından uygulanması zorunlu olan bir uygulamadır. Rotasyon zorunluluğunun yürürlüğe konması öncesinde zorunlu rotasyona tabi olmanın avantajları ve dezavantajları üzerine gerek pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların yapılmasındaki amaç öngörülen ve gözlemlenen sonuçların bir araya getirilerek bu konuda bir politika birliği sağlanmasıdır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE DENETÇİ ROTASYONU UYGULAMALARI

Avrupa Komisyonu ilk kez 2004 yılında zorunlu denetçi rotasyonu kavramını gündeme getirmiş ve tartışmış fakat sonrasında bu uygulamanın kabul edilmemesine karar vermiştir.

2010 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanmış olan “Denetim Politikası: Krizden Çıkarılacak Dersler isimli Yeşil Kitap’da¹ denetçinin rolüne, denetçinin bağımsızlığına ve 2011 yılı içinde Avrupa’daki denetim piyasasının işleyişine ilişkin birtakım yasa tekliflerinde bulunulmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından, denetçinin bağımsızlığının en temel ölçülerinden bir tanesi olarak kabul edilen zorunlu denetçi rotasyonu kavramı da bu yasa teklifleri içinde

¹ Yeşil kitaplar, *Avrupa Komisyonu* tarafından belirlenmiş bir konuda çıkarılan tanışma ve tartışma sürecini başlatmak amacıyla yayımlanan dokümanlardır.

önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre zorunlu denetçi rotasyonu uygulaması kapsamında denetim firması her 6-9 yılda bir kez değiştirilmelidir.

Avrupa Birliği Parlamentosu 3 Nisan 2014 tarihinde denetleme kalitesini iyileştirmek ve finansal bilgiye olan yatırımcı güvenini tekrar kazanmak amacıyla “Denetim Yönergeleri ve Direktifleri” başlığı altında bir takım yeni düzenlemeler yayımlamıştır. Düzenlemeye göre, Avrupa Birliği kapsamındaki tüm kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar (KAYİK) en fazla 10 yılda bir denetçi rotasyonuna tabi olmalıdırlar. Eğer kuruluş bağımsız denetçisi olacak şirketi halka açık bir ihale ile seçti ise bu süre 20 yıla kadar, eğer kuruluşun denetimi birden fazla sayıda denetim şirketi tarafından ortak olarak gerçekleştiriliyor ise süre 24 yıla uzayabilmektedir.

3. TÜRKİYE’DE DENETÇİ ROTASYONU UYGULAMALARI

Ülkemizde denetçi rotasyonuna ilişkin düzenlemeye bakıldığında, belirtilen süreleri kısaltma yetkisi Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nda bırakılmak üzere, düzenleme yetkisi Türk Ticaret Kanunu’nda bırakılmıştır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 400. maddesinin 2. fıkrası denetçi rotasyonuna ilişkin hükümler içermektedir. Buna göre rotasyon süresinin hesabında 10 yıllık dönemler esas alınacaktır. Eğer bir işletme 10 yıllık bir dönem içinde arka arkaya olmasa dahi, toplam 7 yıl boyunca aynı denetçi ile çalışmış ise, bu denetçi ile olan çalışmaya üç yıl ara verilmesi zorunludur. Türkiye’de 2006 yılından bu yana denetçi rotasyonuna ilişkin olarak yapılmış olan düzenlemeler ve içerikleri kronolojik olarak Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Türkiye’de 2006-2017 Yılları Arasında Denetçi Rotasyonu Konusunda Yapılmış Olan Düzenlemeler ve İçerikleri

Yıllar	İlgili Düzenleme	Düzenlemenin İçeriği
12/06/2006	Seri X, No 22 sayılı “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ”	Bağımsız denetimlerde (özel bağımsız denetim dahil) en çok 7 yıl için aynı müşteri ile çalışılabilir. Bağımsız denetim kuruluşunun tekrar aynı müşteri ile bağımsız denetim sözleşmesi imzalayabilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesi zorunludur.
25/10/2009	Seri X, No: 25 Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	Madde (10) -denetçi ve üzeri unvanlı denetim kadrosunun, 25 kişi sorumlu ortak baş denetçi olmak üzere en az 75 kişiden oluşması ve bu kadronun asgari sayısının faaliyet süresince muhafaza edilmesi, - kalite kontrol sisteminin gözetiminden sorumlu tam

		<p>zamanlı görevlendirilecek en az 2 sorumlu ortak baş denetçi, 2 baş denetçi ve tam veya yarı zamanlı görevlendirilecek yeter sayıda denetçiden oluşan bir kalite kontrol güvence komitesi oluşturulması,</p> <p>- belirtilen asgari sayıda denetim kadrosunun, kalite kontrol sisteminin gözetiminden sorumlu komite üyesi sorumlu ortak baş denetçi, baş denetçi ve diğer denetçilerin ve kalite kontrol sisteminin çalışmasına ve gözetimine ilişkin esasların, bağımsız denetim sözleşmesinin imzalanma tarihinden en az 9 ay önce Sermaye Piyasası Kurul'una bildirilmiş olması.</p> <p>Yukarıda belirtilmiş olan koşullar yerine getirildiği takdirde denetim firması bazında değil fakat sorumlu ortak baş denetçi bazında rotasyona izin verilmiştir.</p> <p>Bir sorumlu ortak baş denetçi, bir müşteri şirket ile yapılan bağımsız denetim sözleşmesinde, her halükarda en çok 7 hesap dönemi görev alabilir. Sorumlu ortak baş denetçinin aynı müşteri şirketin denetim çalışmalarında görev alabilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesi zorunludur.”</p>
14/2/2011	6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu	<p>Madde (400)</p> <p>Bir bağımsız denetleme kuruluşunun, bir şirketin denetlenmesi için görevlendirdiği denetçi yedi yıl arka arkaya o şirket için denetleme raporu vermişse, o denetçi en az iki yıl için değiştirilir.</p>
26/06/2011	6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu	<p>(Değişik: 26/6/2012-6335/19 md.) On yıl içinde aynı şirket için toplam yedi yıl denetçi olarak seçilen denetçi üç yıl geçmedikçe denetçi olarak yeniden seçilemez.</p>
26/12/2012	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	<p>Madde (26)</p> <p>Üç yıl geçmedikçe; denetim kuruluşları son on yılda yedi yıl, denetim kuruluşlarında çalışanlar da dahil olmak üzere denetçiler ise son yedi yılda beş yıl denetim çalışması yürüttükleri işletmelere ilişkin denetimleri üstlenemezler. Geçen sürelerin hesabında aynı denetim ağı içinde bulunan kuruluşlar ile ilişkili denetim kuruluşları tarafından yapılan denetimlerde geçen süreler topluca dikkate alınır. Çalıştığı denetim kuruluşuna bakılmaksızın, denetçinin aynı denetlenen işletmede geçirdiği süreler birlikte dikkate alınır.</p>
28/03/2013	6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu	<p>(Değişik ikinci cümle: 28/3/2013-6455/81 md.)</p> <p>Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye ve bu fıkra da belirtilen süreleri kısaltmaya yetkilidir.</p>
28/06/2013	- Seri: X, No: 28 “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ”	<p>3. Kısım, 1. Bölüm, Madde (6), Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Yürürlüğü: 4. fıkra uyarınca Bir bağımsız denetim kuruluşunun, müşteriye vereceği denetim hizmetinin azami süresi ve kısıtlamaları hususlarında, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Kurumu düzenlemelerinde yer alan hükümler geçerlidir.</p>

9/10/2013	Kamu Gözetimi ve Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Duyurusu	<p>- Denetimde rotasyona ilişkin kanuni düzenleme TTK'nın 400 üncü maddesiyle hüküm altına alınmış olup, Kanunun denetime ilişkin hükümleri 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe girdiğinden, bu tarihten önce çeşitli kurumların bu konuyla ilgili yürürlükteki idari <u>düzenlemeleri</u> bu tarihten itibaren geçerliliğini yitirmiştir. Kanun hükmüne göre, rotasyon sürelerinin hesaplanması <u>on yıllık dönemler itibarıyla</u> yapılacak olup her yıl için geriye dönük son on yıllık döneme bakılacak, toplam yedi yıl aynı işletmenin denetiminin üstlenilmiş olması durumunda denetime üç yıl ara verilecektir.</p> <p>- TTK'nın Geçici 6 ncı maddesi uyarınca, ilgili mevzuatına göre denetime tabi şirketlerce seçilmiş bağımsız denetim kuruluşlarının 01.01.2013 tarihinden önce denetimde geçen süreleri rotasyon sürelerinin hesaplanmasında dikkate alınacaktır.</p>
19/01/2017	Kamu Gözetimi ve Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Kurul Kararı	<p>- Son on yıl içerisinde yedi yıl bir şirketin denetimini üstlenen bağımsız denetim kuruluşunun, yedi yıllık denetim süresinin hemen ardından denetime zorunlu olarak üç yıl kesintisiz ara vermesi, sonraki rotasyon süresi hesaplanırken verilen aranın ve aradan önceki denetim süresinin hesaplamaya katılmaması ve üç yıllık kesintisiz arayı takip eden on yıl içinde yedi yıl denetim yapabilme süresinin tekrar başlatılması</p> <p>- Bir şirkete art arda yedi yıl denetim hizmeti verilmesi halinde de yedi yıllık denetim süresinden hemen sonra denetime zorunlu olarak üç yıl kesintisiz ara verilmesi,</p> <p>- 2013 yılı öncesinde mevzuatında öngörülen süre kadar kesintisiz ara verildiği takdirde, müteakip rotasyon süresi hesaplanırken verilen aranın ve aradan önceki denetim süresinin hesaplamaya katılmaması, arayı takip eden on yıl içinde yedi yıl denetim yapabilme süresinin tekrar başlatılması,</p> <p>- Araların kesintisiz olmadığı durumda geriye dönük on yıla bakılması, aynı şirkete toplam yedi yıl denetim hizmeti verilmişse üç yıl kesintisiz ara verilmesi,</p> <p>-2013 yılı ve sonrasında ihtiyari denetimlerde geçen sürelerin de rotasyon süresinin hesaplanmasında dikkate alınması,</p>

4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE DENETÇİ ROTASYONU

Amerika'da denetim rotasyonu ile ilgili gelişmelerin temelleri 1978 yılına kadar uzanmaktadır. 1978 yılında American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) yaptığı değişiklikler ile Securities and Exchange Commission (SEC) düzenlemelerine bağlı olarak

faaliyetlerini sürdüren, diğer bir deyişle halka açık şirketler için, 7 yıl süren bir denetim hizmeti sonunda, sorumlu ortak rotasyonunu zorunlu kılmıştır. Buna ek olarak yukarıda sözü geçen 7 yılı takip eden 2 yıl boyunca da aynı sorumlu ortak ile tekrar çalışılmasına izin vermemiştir. 2002 yılında yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley yasası ile denetim rotasyonunun kavramının kapsamı genişlemiş, yalnızca sorumlu ortağın değil aynı zamanda mutabakat ortağı² sayılan denetçinin de rotasyona tabi tutulması zorunluluğu getirilmiş ve rotasyon süresi de halka açık şirketler için 7 yıldan 5 yıla indirilmiştir. 2003 yılındaki SEC düzenlemeleri ile sorumlu ortak ve mutabakat ortağının aynı müşteri ile 5 yıl çalıştıktan sonra, takip eden 5 yıl içinde tekrar birlikte çalışamayacakları konusunda yeni bir uygulama hayata geçirilmiştir (Bowlin ve diğerleri 2015). Amerika’da halka açık olmayan şirketler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar için ise ne denetim şirketi ne de sorumlu ortak açısından bir rotasyon zorunluluğu bulunmamaktadır.

5. DENETÇİ ROTASYONUNUN DEZAVANTAJLARI

Zorunlu denetçi rotasyonuna karşı olan argümanların pek çoğu aslında denetim kalitesi kavramını temel almaktadır. Dolayısıyla karşıt argümanları incelemeden önce denetim kalitesi kavramından söz etmekte yarar vardır.

De Angelo’ya göre (1981) denetim kalitesi denetçinin asılsız beyanları tespit etme becerisinin ve bu asılsız beyanlardan kaynaklanan hataların raporlanmasının bir fonksiyonudur. Burada denetçinin asılsız beyanları tespit etme becerisi denetçinin teknik yeterliliği ile, hataların raporlanması ise denetçinin bağımsızlığı ile ilişkilendirilmektedir.

Dehkordi ve Makarem’e göre (2011,12) hiçbir büyük denetim firması belli bir müşterinin lehine davranmak suretiyle piyasada sahip olduğu şan ve şöhreti dolayısıyla bağımsızlığına ilişkin algıyı tehlikeye atmak istemeyecektir. Buna ek olarak büyük denetim firmaları küçük denetim firmalarına göre daha üstün teknoloji kullanmak ve daha nitelikli denetim personeli ile çalışma imkanına sahip olmaları nedeniyle hata ve hilelerin ortaya çıkarılması aşamasında daha avantajlı durumda olacaklardır.

Behn ve arkadaşları’na göre (2008 4 Büyük (Pricewaterhouse Coopers, Deloitte Touhce, Ernst and Young, KPMG) olarak nitelendirilen denetim şirketlerinde çalışan analistlerin geleceğe ilişkin yaptıkları tahmin ve öngörülen küçük denetim şirketi analistlerinin tahmin ve öngörülerine oranla daha geçerli ve gerçekçi olduğunu ortaya koymuşlardır. Büyük denetim

² “Concurring partner” terimi yerine kullanılmıştır.

şirketlerinin küçük denetim şirketlerine göre daha nitelikli personel çalıştırma, daha üstün teknoloji kullanma yönlerinden daha avantajlı oldukları da yapılan çalışma neticesinde ulaşılan önemli sonuçlardandır.

Francis ve Wilson'a göre (1988) büyük ölçekli ve uluslararası alanda faaliyet gösteren denetim firmalarının belli bir marka itibarına sahiptirler ve sundukları denetim hizmetinin yüksek kalitesi ile de bu itibarı korumak ve sürdürmek motivasyonundadırlar. Buna ek olarak müşteri ile herhangi bir düzeyde finansal bağımlılığın olmaması, bu denetim firmalarının daha bağımsız davranmalarının da yolunu açmaktadır. Daha bağımsız davranabilmek konusunda büyük denetim firmalarına küçük denetim firmalarına oranla müşterileri ile daha fazla pazarlık yapabilme gücü de sağlamaktadır.

Dunn ve Mayhew'a göre (2004) sektörde uzman olmak ve raporlama kalitesi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yazarlara göre belli bir sektörde pazar payı daha yüksek olan denetim şirketinin sektör uzmanlığı da diğerlerine göre daha fazladır. Sektörde uzman olan denetim şirketinin de sektördeki diğer denetim şirketlerine göre denetim kalitesi daha yüksektir. Ayrıca denetim firmasının belirli bir sektördeki denetim yapma tecrübesi arttıkça, şirkette çalışan denetçilerin de sektöre ilişkin sorun belirleme ve problem çözebilme kabiliyetleri artacaktır. Bu alandaki kabiliyetleri artan şirketler sektördeki tecrübesine leke düşürmeyecek kalitede denetim faaliyeti yürütme konusunda oldukça istekli davranacaklardır.

Owhoso ve diğerleri (2002) yaptıkları çalışmalarında, sektörde uzmanlığı bulunan denetçilerin aynı sektörde uzman olmayan denetçilere oranla hata ve hileleri ortaya çıkarma konusunda daha yüksek beceriye sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasındaki başarısı denetim kalitesinin belirgin bir işareti olarak kabul edilecektir.

Carcello ve Nagy (2002) yılında yaptıkları çalışmalarında sektörde uzmanlık ve finansal raporlama kalitesi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Yapılan çalışma denetim firması tercihini sektör uzmanlığı yüksek olan şirketler arasından tercih eden müşterilerin SEC'in zorlayıcı bir takım düzenlemelerinin daha kolay üstesinden geldiklerini ortaya koymuştur.

6. DENETÇİ ROTASYONUNUN AVANTAJLARI

ICAS³ 2012 yılında zorunlu denetim firması rotasyonu uygulaması hakkında bir araştırma raporu hazırlamıştır. Bu araştırma raporuna göre zorunlu denetim firması rotasyonu uygulamasını destekleyen üç temel argüman bulunmaktadır (Ewelt ve diğerleri 2012, 6-7):

- Denetçinin bağımsızlığı kavramı temel olarak iki parçadan oluşmaktadır: Gerçek anlamdaki bağımsızlık ve görünürdeki bağımsızlık (Raiborn ve diğerleri 2006, 7). Gerçek anlamdaki bağımsızlık bir ruh halini yansıtırken, denetçinin görünürdeki bağımsızlığı ise dışsal bir değerlendirme içermektedir. Diğer bir deyişle görünürdeki bağımsızlık, finansal tablo kullanıcılarının denetçi firmaya ilişkin algıları ile ilgilidir. Bir denetçinin tam anlamıyla bağımsız olduğundan söz edebilmek için her iki parçanın da var olması gerekir, aksi halde tam bağımsızlıktan söz etmek mümkün olmayacaktır. Zorunlu denetçi firma rotasyonu uygulamasına tabi olan bir denetim firması finansal tablo kullanıcıları tarafından “daha bağımsız” olarak algılanacaktır.
- Denetçi firmanın “gerçek anlamdaki bağımsızlığı”nın artacağı yönündedir. Denetçinin gerçek anlamdaki bağımsızlığının artması da dolaylı olarak denetim kalitesini arttıracaktır. Denetçi ve müşteri arasındaki fazla ve gereksiz samimiyet yapılan denetim çalışmasının sonuçlarının güvenilirliğine gölge düşürebilir; dolayısıyla da denetim kalitesi düşebilir.
- Diğer iki argümandan bağımsız olan üçüncü argüman ise küçük denetim firmaları ile ilgilidir. Buna göre zorunlu denetim rotasyonu uygulamasının hayata geçmesi ile birlikte daha küçük ölçekli denetim firmalarının da denetim piyasasından pay alma olasılığı artabilecektir. Aynı zamanda da küçük denetim şirketlerinin 4-Büyük (Big Four) rakibi ile daha etkin rekabet edebilmesine imkan sağlayacak bir uzmanlık alanı geliştirmesine de neden olacaktır (Raiborn ve diğerleri 2006, 40).

Yukarıdaki belirtilmiş olan argümanlara farklı çalışmalardan katkılar yapmak olasıdır. Örneğin eğer denetim şirketi müşteri işletme ile yalnızca sınırlı bir süre için birlikte çalışacağını bilirse müşteri, işletmenin tartışılabilir ya da şüphe uyandırıcı olarak nitelendirebileceği uygulamalarını daha yüksek sesle sorgulayabilecektir (Raiborn ve diğerleri 2006, 39).

³ İskoçya Yeminli Hesap Uzmanları Enstitüsü Araştırma Komitesi

Benzer bir şekilde Gietzmann ve Sen (2002) ve Carey ve Simnett (2006) yaptıkları çalışmalarında denetim sözleşmesinin süresi uzadıkça denetçinin bağımsızlığının azaldığını ortaya koymuşlardır.

Zorunlu rotasyon aynı zamanda denetçilere müşterilerin finansal tablolarına daha taze bir bakış açısı ile bakmalarını sağlamaktadır. Finansal tablolara daha taze bir bakış belki de daha önce gözden kaçmış olan bir takım hataların gün ışığına çıkmasını sağlayabilir (Barton 2002, 8). Rotasyon uygulamasına taraftar olan araştırmacılar denetçinin müşterisi ile uzun yıllar geçirdikten sonra ona karşı olan yaklaşımının tarafsızlığını kaybedeceğini, aradaki ilişkinin yorgun, bitkin ve yıpranmış bir ilişki haline dönüşeceğinden söz etmektedirler (Barton 2002 ,9)

PCAOB (The Public Company Accounting Oversight Board) 2014 yılında yaptığı açıklaması ile zorunlu rotasyon uygulamasının denetim ücretlerine etkisi üzerine bir yorumda bulunmuştur⁴. Bu açıklamaya göre Avrupa ülkelerinde, İngiltere hariç olmak üzere, zorunlu rotasyon uygulamasının yasalaştırılması sonrasında denetim ücretlerinde %20-%40 aralığında bir düşüş izlenmiştir. Denetim ücretlerindeki düşüş müşteri işletmeler tarafından bir avantaj olarak algılanmıştır. Fakat durum düzenleyici otoriteyi endişelendirmiştir çünkü denetim ücretlerindeki düşüş sonucunda yüksek kalitede denetim hizmetinin sunulmaya devam edilemeyeceği hakkında şüphe ortaya çıkmıştır.

Benzer bir biçimde Florio ve diğerleri (2015) yaptıkları çalışmalarında zorunlu denetim rotasyonu ile denetim ücretleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre rotasyonun yapıldığı dönemi takip eden dönemde 4 Büyük denetim şirketleri ile çalışan işletmelerin denetim ücretlerinde bir düşüş izlenmiş, 4 Büyük ile çalışmayan işletmelerin ödediği denetim ücretlerinde ise bir değişiklik gözlenmemiştir.

Zorunlu denetim rotasyonunun maliyetleri ile ilgili bir görüş de Raiborn ve diğerlerinin (2006) yaptıkları çalışmada ortaya konmuştur. Buna göre, zorunlu denetim rotasyonu sonucu katlanılacak olan maliyetler başarısız bir denetim çalışması sonucunda katlanılacak olan maliyetlerden çok daha düşüktür.

⁴<http://www.accountingtoday.com/news/auditing/audit-firm-rotation-leading-to-lower-audit-fees-in-europe-72945-1.html>, Erişim tarihi: 20 Ağustos 2016

7. ARAŞTIRMANIN AMACI VE LİTERATÜR TARAMASI

7.1. Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmanın temel amacı menkul kıymet yatırım fonlarının 2012-2015 yılları arasındaki dönemde, denetim raporunda almış olduğu görüş doğrultusunda çalıştığı denetçiyi değiştirip değiştirmediklerinin belirlenmesidir. Bunun yanı sıra menkul kıymet yatırım fonlarının denetimine ilişkin piyasanın da temel görüntüsünün ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın cevaplama çalıştığı araştırma konuları aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

- Menkul kıymet yatırım fonları 2012-2015 yılları arasındaki 4 yıllık dönem boyunca denetim raporlarında hangi görüşleri almışlardır?
- Menkul kıymet yatırım fonları 2012-2015 yılları arasındaki 4 yıllık dönem boyunca hangi denetim şirketleri ile çalışmayı tercih etmişlerdir?
- 2012-2015 yılları arasındaki 4 yıllık dönem boyunca menkul kıymet yatırım fonu denetçisi daha sıklıkla, şartlı görüş aldıktan sonra mı, yoksa olumlu görüş aldıktan sonra değişmiştir?
- Menkul kıymet yatırım fonu 2012-2015 yılları arasındaki 4 yıllık dönem boyunca şartlı görüş alarak denetçisini değiştirdikten sonra takip eden dönemde olumlu görüş almış mıdır?

7.2. Literatür Taraması:

Burton ve Roberts (1967) yaptıkları araştırmada, denetçi değişikliğinin temel nedenlerinin şirketteki yönetim değişiklikleri, yeni finansman politikalarının gereği olarak ortaya çıkan ek hizmet veya artan ihtiyaçlar biçiminde ortaya çıktığı görülmüştür. Bunun yanı sıra Burton ve Roberts'ın araştırmasının diğer bir dikkat çeken sonucu ise denetim ücretleri ile denetçinin değişmesi arasında pozitif bir ilişkinin saptanamamış olmasıdır.

Chow ve Rice (1982, 327), Burton ve Roberts'ın yapmış oldukları araştırmasının sonuçlarından yola çıkarak 1982 yılında denetçi görüşleri ve denetçinin değiştirilmesi (rotasyonu) arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yeni bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmanın sonuçlarını şu biçimde özetlemek olasıdır: (1) Şirketlerin denetçilerini değiştirmeye iten en temel etken denetim görüşünün şartlı olmasıdır. (2) Yönetim değişikliği, yeni bir finansman kaynağı bulunması, şirket birleşmeleri etmenleri ise denetçinin değiştirilmesi kararında göreceli olarak çok düşük bir öneme sahiptir. (3) Şartlı görüş aldıktan sonra

denetçilerini değiştirmeyen şirketler ile karşılaştırıldığında, şartlı görüş aldıktan sonra denetçilerini değiştiren şirketlerin takip eden dönemde olumlu görüş almaya daha yatkın olduklarına ilişkin bir gözlem bulunmamaktadır.

De Angelo (1982) özel sektörde faaliyet gösteren petrol ve gaz şirketlerinin denetçilerini değiştirmesine yönelik olarak yaptığı çalışmasında 246 şirketi incelemiştir. Çalışmanın sonuçları petrol ya da gaz şirketinin yönetiminin, birlikte çalıştığı denetim şirketi ile muhasebe politikalarının uygulanması konusunda hemfikir olmayı istediğini ortaya koymuştur. Ayrıca De Angelo şirketlerin şartlı görüş almaktan kaçınmasının denetçinin değişmesi üzerinde önemli bir etkisi olduğu yönündeki hipotezi de reddetmiştir.

Schwartz ve Menon (1985) 132 adet iflas etmiş ve 132 adet iflas etmemiş şirket üzerinde yaptıkları araştırmalarında başarısız şirketlerin denetçi değiştirmelerine yol açan etmenleri belirlemeye çalışmışlardır. Schwartz ve Menon'ın çalışmasının en temel bulgusu başarısız şirketlerde denetçi değiştirme sıklığının oldukça yüksek olduğudur. Bunun yanı sıra denetçi değiştirilmesi, denetim görüşü ve yönetim değişikliği arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Craswell (1988) çalışmasında şartlı görüş alınması ve denetçinin değiştirilmesi arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını incelemiştir. Çalışmanın sonuçları müşterinin şartlı görüş alması ile denetçinin değiştirilmesi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu yönündedir. Denetçilerini değiştirdikten sonra olumlu görüş alan şirketlerin oranı denetçilerini değiştirmeyen şirketlere oranla daha yüksektir.

Haskins ve Williams (1990) literatürde daha önceden incelenmiş olan denetçi değiştirme değişkenlerinden seçtikleri 10 adet değişkeni kullanarak denetçi değiştirmeye ilişkin bir model oluşturmaya çalışmışlardır. Haskins ve Williams'ın denetçi değiştirmeye neden olabilecek 10 adet değişkeni müşteriye yönelik (finansal sıkıntı, denetim görüşü, şirket sahibinin değişmesi, halka arz, şirketin büyümesi) ve denetçiye yönelik (büyük denetim şirketi ücretlerin ücretlerinin daha yüksek olduğuna ilişkin algı, denetim kalitesi, denetçinin prestiji⁵, denetim şirketinin pazar payı) olmak üzere iki grupta toplanarak incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür: (1) Eğer denetçinin değişmesi büyük denetim şirketlerinin kendi arasında değişim biçiminde gerçekleşiyorsa, denetçi değiştirilmesine durumsal yaklaşım ile

⁵ Haskins ve Williams'ın çalışmasında denetçinin prestiji denetim şirketinde ortak başına düşen denetim ücreti ile açıklanmıştır. Dolayısıyla yüksek ücret yüksek prestij anlamındadır.

yaklaşmak gerekmektedir. (2) Denetim firmasının sektörde dominant olması (yani pazar payının yüksek olması) ve müşterinin finansal açıdan sağlıklı olması, müşteri şirketin büyüklüğü ve büyüme hızı denetçi değiştirme konusunda göreceli olarak yüksek öneme sahiptir. (3) Denetim görüşü ve halka arz denetçi değişimini etkileyen faktörler arasında yer almamıştır.

Citron ve Tafler (1992) İngiltere’de 1979-1986 yılları arasında borsa üyesi şirketler üzerinde yaptıkları çalışmaları neticesinde şu sonuçlara ulaşmışlardır: (1) Olası şirket başarısızlığı ile şartlı/olumsuz görüş almak arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.(2) Şartlı/olumsuz görüş alan şirketler yüksek oranlar ile takip eden dönemde denetçilerini değiştirmişlerdir.(3) Şartlı/olumsuz görüş alan şirketlerin çoğu hayatta kalmayı başarmıştır, dolayısıyla kendini gerçekleştiren kehanet nedeniyle denetçinin bağımsızlığından vazgeçmesine gerek yoktur, denetçi gerek gördüğü durumlar için şartlı/olumsuz görüş vermekten kaçınmamalıdır.(4) Büyük denetim şirketleri, küçük denetim şirketlerine oranla daha fazla şartlı/olumsuz görüş vermemektedir.

Gregory ve Collier (1996) yaptıkları çalışmada denetim ücretleri ve denetçi değişimi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunu aşağıdaki biçimde özetlemek mümkündür:

(1) Denetim sözleşmesinin yapıldığı ilk yıllarda denetim ücretinin daha düşük olduğu, takip eden yıllarda ise denetim şirketinin ücreti normal seviyeye çekmek için çaba harcadığı görülmüştür. (2) Küçük denetim firmaları ile denetçilerini değiştirerek 4 Büyük denetim şirketinden bir tanesi ile çalışmak istediklerinden denetim ücretlerinde bir düşüş gözlenmiştir ve bu düşüşün nedeni “4 Büyük primi” olarak adlandırılmıştır.

Krishnan ve diğerleri (1996) yaptıkları ampirik çalışmalarında, denetim şirketinin şartlı görüş vermesi ve denetçinin değiştirilmesi arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Yapılan çalışmada denetçilerini değiştiren şirketler ile şartlı görüş alan şirketlerin özelliklerinin benzer olduğu varsayımı bulunmaktadır. Yazarların bulguları şartlı/olumsuz görüş almanın denetçinin değiştirilmesi üzerinde pozitif bir etkisi bulunduğu yönündedir.

Woo ve Koh (2001) denetçi değişikliğine neden olan faktörleri belirleyebilmek amacıyla 1986-1995 yılları arasında Singapur Borsası’na kayıtlı olan şirketler üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Çalışmanın sonuçları aşağıdaki gibidir: (a) Denetim görüşü ve denetçinin değiştirilmesi arasında bir ilişki tespit edilememiştir. (b) Şirketlerde yönetim kademesinde değişiklikler oldukça denetçinin değişmesi ihtimali de artmaktadır. (c) Şirketlerin gelirlerini

manipüle etme fırsatları arttıkça denetçilerini değiştirme eğilimleri de artmaktadır. (d) Kaldıraçtan yararlanma derecesi arttıkça denetçinin değişimine daha sık rastlanmaktadır. (e) Karmaşıklık seviyesi daha yüksek olan işletmeler olmayan işletmelere göre denetçilerini daha sık değiştirmektedirler. (f) Büyüyen şirketlerin denetçi değiştirme eğilimleri de daha yüksektir ve değişim küçük denetim şirketlerinden büyük denetim şirketlerine doğru olmaktadır.

Geiger ve Rama (2006), Li ve arkadaşları (2008), Lai (2013) ve Krishnan ve arkadaşları (2016) yaptıkları çalışmalarında aynı sonuçlara ulaşmışlardır. Yazarlar 4 Büyük denetim şirketinin muhasebe hata ve hilelerini tespit etmekte küçük olanlara nazaran daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur. Bu başarı büyük denetim şirketlerine denetim çalışmalarında daha konservatif davranabilme ve gerektiği durumlarda şartlı/olumsuz görüş içeren rapor sunabilme imkanı sağlamaktadır.

Hudaib ve Cooke (2002) yılında yaptığı çalışmasında Londra 1986-1995 yılları arasında Londra Borsası'na kote olan şirketler üzerine yaptıkları çalışmalarında diğer tüm değişkenler aynı kaldığı takdirde: (1) Finansal sıkıntı arttıkça şartlı görüş bildirme olasılığını artırmaktadır (2)Yönetmelik kademedeki herhangi bir değişiklik meydana gelmemiş ise şartlı görüş bildirme olasılığı da azalmaktadır (3)Müşteri işletme ile denetçi şirket arasındaki ilişki çalışılan süre uzadıkça yaklaşacak yakınlaştıkça, denetçinin olumsuz nitelikte sayılabilecek bir görüş bildirmesi ihtimali azalmakta, bu ihtimalin azalması da denetçinin işinde kalmaya devam etmesini sağlamaktadır (4)Şartlı görüş alındıktan sonra şirketin denetçi değiştirme eğilimi artmaktadır (5) Büyük denetim şirketleri tarafından denetlenmiş olan küçük şirketlerin denetçilerini bir sonraki dönem için değiştirme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Vanstralen (2003) yaptığı ampirik çalışmasında müşteri işletmenin şartlı/olumsuz görüş almasının denetçi değiştirme ve iflas üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmanın sonuçlarını takip eden biçimde özetlemek olasıdır : (1) Müşteri şirketin denetim görüşü olarak şartlı/olumsuz görüş alması şirketi iflas açıklama olasılığını artırmaktadır. (2) Şartlı/olumsuz görüş alan işletmelerin bu görüşü aldıkları yılı takip eden yıl içinde denetçi değiştirme eğilimleri yüksektir. (3) Zorunlu rotasyon dönemi öncesi alınan olumsuz/şartlı görüşler denetçinin değiştirilmesi ihtimalini artırmaktadır.

Chadegani ve diğerleri (2011) yaptıkları çalışmalarında 2003-2007 döneminde Tahran Borsa'sına kote olan şirketler üzerinde yaptıkları çalışmalarında denetim kalitesi ile denetçinin

değiştirilmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, şartlı görüş almak ve denetçinin değiştirilmesi arasında ise hiçbir ilişkinin tespit edilemediğini göstermektedir.

Fontaine ve diğerleri (2013) yılında yaptıkları nitel çalışmalarında denetçi firma seçimi görüşmelerinde aktif olarak rol almış olan 20 finansal yönetici ile denetçi firmayı değiştirme sebepleri ve denetim hizmetlerinin kalitesine ilişkin algılarının belirlenmesi amacıyla yüz yüze anket uygulamışlardır. Araştırmanın sonucuna göre denetçi değiştirmenin en temel nedeninin denetçi-müşteri arasındaki ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Müşteriler denetçi firmanın herhangi bir nedenle ulaşılmaz olduğu algısına sahip oldukları zaman denetçi firmaya değiştirmek istemektedirler.

Suyono ve diğerleri (2013) çalışmalarında Endonezya Borsası'na kayıtlı üretim işletmeleri üzerinde yaptıkları araştırmanın istatistiksel sonuçlarına göre müşteri işletmenin finansal durumu, denetim şirketleri arasındaki rekabet ve denetçinin işinde kalması denetçi değiştirmeyi etkileyen faktörler arasında yer alırken, denetim ücretler ve denetim şirketinin büyüklüğü ile denetçinin değiştirilmesi arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır.

Salleh ve Jasmani (2014) çalışmalarında farklı denetim görüşleri ve denetçinin değiştirilmesi arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla Malezya Borsası'na kayıtlı şirketler üzerine yaptıkları çalışmanın sonuçlarını şu biçimde özetlemek mümkündür: (1) Büyük olmayan denetim şirketleri 4 Büyük denetim şirketlerine oranla daha fazla sayıda şartlı/olumsuz görüş bildirmiştir.(2) Zorunlu sorumlu ortak rotasyonu ile farklı denetim görüşleri verilmesi arasında bir ilişki belirlenmemiştir. (3) Gönüllü denetim firması rotasyonu ile farklı denetim görüşleri arasında geçerli bir ilişki bulunmaktadır.

Stanisic ve diğerleri (2015) yaptıkları çalışmada Sırbistan'da 2010-2013 yılları arasında 13.561 adet bağımsız denetim raporunu incelemişler ve denetçinin değiştirilmesi ve denetim görüşü arasında bir ilişki aramışlardır. Çalışmanın sonuçları olumlu veya şartlı görüş alan şirketlerin, bir sonraki yılda denetim şirketlerini değiştirmeleri durumunda, aynı türde bir denetim görüşü alma şanslarının belirgin biçimde düşük olduğunu işaret etmektedir.

Krishnan ve arkadaşları (2016) yaptıkları çalışmalarında denetim şirketlerini net varlıklarına dayanarak büyük ya da küçük olarak nitelendirmiş ve net varlıkları yüksek olan yani büyük denetim şirketlerinin şartlı/olumsuz görüş vermeye daha eğilimli olduklarına dair bir sonuca ulaşmıştır.

8. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde Kamuyu Aydınlatma Platformu web sayfasında⁶ taranan ve gözden geçirilmiş 243 adet fonun bağımsız denetimi sonucu elde edilmiş olan ilgili verilerinden 10 soruluk bir denetleme ölçeği geliştirilmiştir. Araştırma teknikleri literatürü, tanımlayıcı (descriptive) araştırmalarda, küçük popülasyonlar için en az % 20 örneklem alınmasını tavsiye etmektedir (Hoşgör 2012). Bu araştırmaya dahil edilen fonlar tam sayım (census) yöntemi ile kapsanmış ve oluşturulan ölçeğe ait veriler bu fonların tamamından elde edilmiştir. Araştırma sürecinde oluşturulan denetim ölçeği ile ölçüm yapılmıştır. Ölçümlerin güvenilirliğini kestirmek için değişik yöntemler vardır. Bunlardan birisi de Cronbach'ın Alfa Katsayısı yöntemidir (Thorndike ve diğerleri 1991). Alfa katsayısının bulunabileceği aralıklar ve buna bağlı olarak da ölçümlerin güvenilirliği aşağıda verilmiştir.

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçümler güvenilir değildir,
 $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçümler düşük güvenilirliktedir,
 $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçümler oldukça güvenilirirdir,
 $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçümler yüksek derecede güvenilir bir ölçümdür.

Araştırmada kullanılan ölçeğin sonucunda elde edilen ölçümlerin Cronbach Alpha katsayısı 0,68 olarak hesaplanmıştır. Bunun anlamı ölçümlerin oldukça güvenilir ölçümler olduğudur.

9. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2012-2015 yılları arasında çalışma kapsamında incelenen tüm yatırım fonlarının aldıkları bağımsız denetim görüşlerini Tablo 2'de gösterilmektedir. Çalışmanın sonuçları gözlemlenen dönem boyunca, inceleme kapsamına alınan tüm yatırım fonlarının denetim görüşü⁷ olarak olumlu görüş aldıklarını göstermektedir. Bir bağımsız denetçinin olumlu görüş dışında kalan diğer bir görüşü açıklaması için denetçinin çalışma alanında bir sınırlama olması, denetçinin yönetimle arasında seçilen muhasebe politikalarının uygulanması konusunda bir anlaşmazlık bulunması ve aynı zamanda da bu sınırlama ve anlaşmazlıkların finansal tablolar üzerindeki etkilerinin önemli olduğu kanaatinde bulunması beklenmektedir. Örneğin denetçi, müşteri

⁶ www.kap.org.tr

⁷ Denetim şirketi yaptığı denetim çalışması sonucunda 4 farklı tür görüş bildirebilir: Olumlu görüş, olumsuz görüş, görüş bildirmekten kaçınma ve şartlı görüş.

şirketin muhasebe kayıtlarının gereği gibi tutulmamasından kaynaklanan bir neden ile uygulanması gereken bağımsız denetim tekniğini uygulayamaz ise çalışma alanı sınırlanmış olacaktır. Benzer bir biçimde eğer denetçi yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edemezse ya da elde ettiği denetim kanıtları sonucunda finansal tabloların önemli bir yanlışlık içerdiği sonucuna ulaşırsa olumlu görüş vermekten kaçınacaktır⁸.

Yapılan çalışma neticesinde, örnekleme oluşturan tüm yatırım fonlarının gözlemlenen dönemler boyunca olumlu denetim görüşü aldıkları göz önünde bulundurulduğunda aşağıdaki sonuçlara ulaşmak olasıdır:

- Gözlemlenen dönem boyunca yatırım fonu denetçilerinin çalışma alanlarında hiçbir sınırlama olmamıştır.
- Yatırım fonu yönetimi ve denetçi şirket arasında gözlemlenen dönem boyunca seçilen muhasebe politikalarının uygulanması hususunda fikir ayrılığı oluşmamıştır.
- Yatırım fonu denetçisi gözlemlenen dönemde yeterli uygun nitelikte denetim kanıtı elde etmiştir.
- Yatırım fonu denetçisi gözlemlenen dönem boyunca elde ettiği denetim kanıtları neticesinde finansal tabloların önemli bir yanlışlık içermediği sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan bir denetim çalışmasının ve denetim çalışması neticesinde ortaya çıkmış olan denetim raporunun “kaliteli” olduğundan söz edebilmek için daha önce literatürde kontrol değişkeni olarak kullanılmış olan pek çok faktör bulunduğu önceki detaylı olarak söz edilmişti. Örneğin De Angelo finansal tablolara ilişkin yapılan asılsız ve hileli beyanların tespit edilmesi ve sözü edilen asılsız ve hileli beyanlar içeren unsurların raporlanarak ortaya çıkarılmasının denetim kalitesinin temel göstergeleri olduğunu öne sürmüştü. Buna göre yatırım fonlarından hiçbir tanesini gözlenen dönem boyunca olumlu görüş dışında başka bir görüş almadığı için Türkiye’de yatırım fonu sektöründe denetim kalitesinin yüksek olduğundan söz edebilmek olasıdır.

⁸ Bağımsız Denetim Standardı 705, “Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi, Standardının 6.maddesi bağımsız denetçinin olumlu görüş dışında başka bir görüş verebilmesine ilişkin temel koşulları bu şekilde belirlemiştir.

Tablo 6. 2012-2015 Yılları Arasında Yatırım Fonlarının Aldıkları Denetim Görüşleri

Denetim Görüşü/Yıllar	2012		2013		2014		2015	
	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)
Olumlu Görüş	243	100	243	100	243	100	243	100
Şartlı Görüş	-	-	-	-	-	-	-	-
Görüş Bildirmekten Kaçınma	-	-	-	-	-	-	-	-
Olumsuz Görüş	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	243	100	243	100	243	100	243	100

Denetim kalitesinin göstergelerinden bir diğeri ise denetim şirketinin büyüklüğüdür. Dehkordi ve Makarem (2011), Behn ve arkadaşları (2008), Francis ve Wilson (1988), Dun ve Mayhew (2004), Owosho ve arkadaşları (2002) ve Carcello ve Nagy (2002) çalışmalarında denetim kalitesi ile denetim şirketi büyüklüğü arasında pozitif ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. *International Accounting Bulletin* (IAB) 2016 yılında 4 Büyük olarak adlandırılan en büyük 4 denetim şirketini şu sırayla açıklamıştır:

- (1) Price Waterhouse Coopers (PWC),
- (2) Deloitte and Touche
- (3) Ernst and Young
- (4) KPMG.

Bu büyük dört şirketin arkasında Baker Tilly sekizinci sırada ve Crowe Howarth ise dokuzuncu sırada yer almaktadır. Bu sıralama denetim şirketlerinin denetim ücreti gelirlerine istinaden yapılmıştır.

Yatırım fonlarının 2012-2015 yılları arasında çalışmayı tercih ettikleri denetim şirketleri Tablo 3 aracılığıyla da izlenebilir. 2012-2015 yılları arasında gözlenmiş olan 243 yatırım fonunun denetim şirketi tercihleri incelendiği, yatırım fonlarının çalışmayı tercih ettikleri denetim şirketlerini büyük çoğunlukla 4 Büyük arasından seçtikleri görülmektedir. 2012-2015

yılları arasında yatırım fonlarının çalışmayı tercih ettiği 4 Büyük denetim şirketlerinin örneklem içindeki payı %92,7'dir. Yatırım fonlarında 2012-2015 yılları arasında meydana gelen denetçi değişikliklerini neredeyse tamamı 4 Büyük şirketlerin kendi aralarında gerçekleşmiş, 4 Büyük dışında kalan denetim şirketleri ise pazar paylarını artırmakta başarılı olamamışlardır.

Tablo 3. Yatırım Fonlarının 2012-2015 Yılları Arasında Çalışmayı Tercih Ettikleri Denetim Şirketleri

Denetim Şirketi/Yıllar	2012		2013		2014		2015	
	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)	Yatırım Fonu Sayısı	Yüzde (%)
Grant Thornton	8	3,3	8	3,3	8	3,3	8	3,3
Deloitte Touche	40	16,5	44	18,1	16	6,6	25	10,3
KPMG	47	19,3	70	28,8	64	26,3	67	27,6
Price WaterhouseCoopers	76	31,3	53	21,8	47	19,3	50	20,6
Ernst & Young	64	26,3	60	24,7	100	41,2	78	32,1
Ser & Berker Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.	2	0,8	-	-	-	-	-	-
Referans YMM&Bağımsız Denetim ve Danışmanlık	4	1,6	-	-	-	-	-	-
Baker Tilly	2	0,8	-	-	-	-	-	-
Crowe Howarth			-	-	-	-	2	0,8
İrfan YMM ve Bağımsız Denetim A.Ş.		-	-	-	-	-	11	4,5
MGI Bağımsız Denetim ve Danışmanlık A.Ş.		-	-	-	-	-	2	0,8
Karar Bağımsız Denetim Danışmanlık		-	-	-	-	-	-	-
Güncel Group		-	4	1,6	4	1,6	-	-
Çağdaş Bağımsız Denetim SMMM A.Ş.		-	2	0,8	2	0,8	-	-
Toplam	243	100,00	243	100,00	243	100,00	243	100,00

Gözlem döneminin tamamına bakılarak son 2 yıl boyunca yatırım fonlarının denetimine ilişkin pazarda Ernst and Young şirketinin pazar lideri olduğundan söz etmek olasıdır. Deloitte Touche ise gözlemlenen dört dönem boyunca yatırım fonu denetimi alanında en az tercih edilen 4 Büyük denetim şirkettir. 4 Büyük olmayan denetim şirketlerindeki değişiklikler çok az sayıda olduğu için yalnızca Tablo 3’de verilmekle yetinilmiş, detaylı açıklanmaya gerek görülmemiştir.

Ortaya çıkan bu sonuçlar Türkiye’de yatırım fonu denetimi pazarında 4 Büyük olarak tabir edilen şirketlerin global ve yerel rakiplerine oranla daha fazla sayıda müşteri ile çalışma imkanına sahip olduklarını göstermektedir. Büyük denetim şirketleri daha nitelikli personel ile çalışma ve daha üstün teknoloji kullanma imkanına sahip oldukları için denetim çalışması sırasında karşılaşılabilecek hata ve hilelerin ortaya çıkarılması hususunda küçük şirketlere oranla çok daha avantajlıdırlar. Aynı zamanda büyük denetim şirketleri küçük şirketlere oranla daha fazla sayıda personel çalıştırma imkanına sahiptirler. Bu imkan büyük denetim şirketlerine hemen hemen her sektörün denetiminde uzmanlaşmış ekiplerle çalışma fırsatı sunar. Uzmanlaşma, diğer bir deyişle belirli bir sektörde denetim yapma tecrübesi arttıkça o şirkette çalışan denetçilerin denetim yetenek ve becerileri de artacaktır. Benzer şekilde büyük denetim şirketleri pazardaki şöhretlerini zedeleyecek davranışlardan kaçınmak adına daha bağımsız hareket etmeye tercih etmektedirler. Denetçinin bağımsızlığının artması hazırlanan finansal raporlara olan güveni artırır. Tüm bu sayılanlar neticesinde denetim şirketinin “büyük” olmanın avantajlarını lehine kullanması durumunda sunacağı denetim hizmeti kalitesinin de yüksek olacağı varsayılabilir. Bu durumda Türkiye’de yatırım fonu denetimi pazarındaki büyük pay 4 Büyük şirketlere ait olduğuna göre, bu sektörde sunulan denetim hizmeti kalitesinin de yüksek olduğundan söz etmek mümkündür.

Çalışmada diğer bir araştırılan husus da gözlenen dönem boyunca, bir önceki yıla göre yatırım fonunun denetim şirketini ya da sorumlu denetim ortağını değiştirip değiştirmediğine yöneliktir. Bu konu ile ilgili sonuçları bildirmeden önce meydana gelen değişikliklerin zorunlu denetçi rotasyonundan kaynaklanmadığını bir kez daha belirtmekte fayda vardır yani yapılan tüm değişiklikler isteğe bağlı, diğer bir deyişle gönüllüdür.

2012-2015 döneminde meydana gelmiş olan denetim şirketi ve denetçi değişikliklerine toplu olarak bakıldığında sözü geçen dönem boyunca toplam 243 adet yatırım fonundan 127 tanesi denetim firmasını hiç değiştirmemiş, aynı dönem boyunca 16 adet yatırım fonunda ise sorumlu

ortak hiç değişmemiştir. Diğer bir deyişle 127 adet yatırım fonu gözlem dönemi boyunca aynı denetim firması ile çalışmayı tercih etmiş, 16 adet fon ise tüm gözlem döneminde aynı sorumlu ortak ile çalışmıştır.

Tablo 4. Bir Önceki Yıla Göre Meydana Gelen Denetim Şirketi ve Sorumlu Denetim Ortağı Değişiklikleri

	2012-2013		2013-2014		2014-2015	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Sorumlu denetim ortağı değişti (şirket aynı)	87	35,8	81	33,3	63	25,9
Şirket ve sorumlu denetim ortağı değişti	49	20,2	68	28,0	47	19,4
Her ikisi de değişmedi	107	44,0	94	38,7	131	53,9
Firma değişti sorumlu denetim ortağı değişmedi	-	-	-	-	2	0,8
Toplam	243	100,0	243	100,0	243	100,0

Gözlenen dönem boyunca çalışmayı tercih ettiği denetim şirketini 1 kez değiştiren yatırım fonu sayısı 91 ve aynı dönem boyunca sorumlu ortak 1 kez değişen yatırım fonu sayısı ise 102'dir. Yine aynı dönem boyunca denetim şirketini 2 kere değiştiren 21 adet, 3 kez değiştiren 4 adet yatırım fonu bulunmaktadır. Bu süre zarfında sorumlu ortak 2 kez değişen 81 adet yatırım fonu ve 3 kez değişen 44 adet yatırım fonu mevcuttur. Bu hareketler incelendiğinde, 2012-2015 yılları arasında örnekleme oluşturan yatırım fonları arasındaki genel eğiliminin çalışılan denetim şirketini değiştirmemek yönünde olduğundan söz etmek mümkündür. Çünkü örnekleme oluşturan yatırım fonlarından %52,3'ü gözlem dönemi boyunca çalıştıkları denetim şirketini değiştirmemeyi tercih etmişlerdir. Diğer bir deyişle 4 dönem boyunca aynı denetim şirketi ile çalışmışlardır. Bu oranı %37,4 ile denetim şirketini 1 kez değiştiren fonlar izlemektedir. Aynı süre zarfındaki sorumlu ortak değişiklikleri izlendiğinde ise, denetim şirketi tercihi ile aksi yönde bir eğilimden söz etmek olasıdır. Çünkü örnekleme oluşturan şirketlerden yalnızca 16 tanesi gözlem döneminde hiç sorumlu ortak değişmeden devam etmiştir. Bu durum toplam örnekleme içinde %6,6'lık bir payı ifade etmektedir. Bunun dışında kalan %93,4'lük dilimde yer alan fonlarda ise en az 1 kez sorumlu ortak değişmiştir.

10. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırmanın sonuç verilerini aktarmadan önce araştırmanın iki önemli kısıtından söz etmek gerekir:

(1) Ülkemizde denetçi rotasyonu hem denetim şirketi hem de sorumlu ortak açısından zorunludur. Müşteri bazında 7 yılda bir zorunlu olarak denetim şirketi rotasyonuna gidilmeli ve aynı denetim şirketi, aynı müşteri ile 7 yılı takip eden 3 yıl içinde tekrar çalışmamalıdır. Benzer biçimde müşteri bazında 5 yılda bir zorunlu olarak sorumlu ortak rotasyonuna gidilmeli ve aynı sorumlu ortak, aynı müşteri ile 5 yılı takip eden 3 yıl içinde tekrar çalışmamalıdır. Bu kapsamda çalışmanın kapsadığı dönem 2012-2015 yılları arasındaki 4 dönemdir. Bu dönem zorunlu denetçi rotasyonu uygulamasının gerektirdiği 7 yılı (ya da 5 yılı) kapsamamaktadır. 2012 yılı önceki yatırım fonlarını denetim raporlarına ulaşılamamıştır. Dolayısıyla sonuçlar zorunlu değil, gönüllü rotasyon kapsamında değerlendirilmelidir.

(2) Yapılan inceleme sonucunda 2012-2015 yılları arasındaki tüm denetim raporlarında yatırım fonlarının olumlu görüş aldığı gözlenmiştir. Olumsuz/şartlı görüş ya da görüş bildirmekten kaçınma gibi sonuçlara ulaşılamaması araştırmanın sonuçlarının daralmasına neden olmuştur.

Çalışmaya ilişkin olarak yapılan literatür çalışması denetim görüşü ile denetçi rotasyonu arasındaki ilişkinin daha önceki yıllarda farklı sektörlerdeki şirket/kurumlar üzerinde araştırıldığı ama yatırım fonlarının bu tür bir çalışmaya daha önce konu olmadığını göstermektedir.

Araştırmanın sonuçlarını aşağıdaki biçimde özetlemek mümkündür:

- Gözlem dönemi boyunca tüm yatırım fonları olumlu görüş almıştır. Yatırım fonu mali tabloları 2012 ve 2013 yılları için yerel muhasebe uygulamaları uyarınca, 2014 ve 2015 yılları için ise uluslararası standartlar ile örtüşen TMS/IFRS standart seti uyarınca hazırlanmış ve denetlenmiştir.
- Türkiye'deki yatırım fonu denetimi sektörünü ağırlıklı olarak 4 büyük işletme kontrol etmektedir.
- Gözlem dönemi boyunca zorunlu olmamasına rağmen, yatırım fonlarının denetim şirketlerini değiştirme eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Değişim büyük çoğunlukla 4 büyük denetim firması arasında gerçekleşmektedir.

Yatırım fonlarının tümünün gözlem dönemi boyunca olumlu görüş alması iki farklı biçimde yorumlanabilir. Bunlardan birincisi yatırım fonlarının sektördeki düzenlemeleri en ince noktasına kadar yorumlayıp anlamak suretiyle işlemlerini muhasebeleştirdiklerine işaret etmektedir. Gözlem döneminin iki kısımdan oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda (yerel düzenleme – TMS/TFRS) her iki düzenlemeye göre hazırlanmış olan finansal bilgiler denetim şirketleri tarafından “olumlu görüş” ile ödüllendirilmiştir. Bu durumda öncelikle yatırım fonu muhasebe personelinin kullandıkları muhasebe ilke, kural ve politikalarına hakim olarak işlerini gördükleri ve gerek müşteri işletme gerekse denetim şirketi personeli açısından TMS/TFRS’ye geçiş sürecinin iyi yönetilmiş olduğundan söz etmek mümkündür. İkinci ve farklı bir bakış açısından gözlenen dönem boyunca yatırım fonlarından hiçbir tanesinin şartlı/olumsuz görüş almamış olması ülkemizdeki 4 Büyük denetim şirketinden hiçbir tanesinin denetim çalışması boyunca yeterince bağımsız davranıp davranmadığına ilişkin kafalara bir soru işareti getirmektedir. Bu soru işaretinin giderilebilmesi için farklı kriterler kullanılarak bir başka araştırma yapılabilecektir.

Türkiye’de yatırım fonu sektörünü, aslında dünya denetim sektörünün tümünde olduğu gibi, 4 Büyük denetim şirketi kontrol etmektedir. Büyük denetim şirketlerinin küçük denetim şirketlerine oranla daha nitelikli ve kaliteli denetim personeli ile çalıştıkları, hata ve hileleri ortaya çıkarmadan daha ileri teknoloji gerektiren teknikler kullanma imkanına sahip oldukları ve özellikle de küçük denetim şirketlerine oranla daha fazla sektör uzmanlığına neden oldukları vb. sebepler göz önünde bulundurulmalıdır. Buradan hareketle Türkiye’deki menkul kıymet yatırım fonu denetim faaliyetlerinin oldukça nitelikli personel tarafından yerine getiriliyor olduğu ve bu sayılan niteliklerin de denetim görüşüne gayet olumlu yansıdığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Gözlem dönemi boyunca zorunlu olmadığı halde denetim şirketi değişikliğine giden yatırım fonlarının sayısının örneklem içinde oldukça yüksek olduğu gözlenmiştir. Fakat yapılan çalışma kapsamında denetçi değişikliklerinin yalnızca denetim görüşü ile olan ilişkisi araştırılmış ve tüm şirketlerin gözlem dönemi boyunca olumlu görüş almış olması bu konunun açıklığa kavuşmamış olmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle yapılan bu çalışmada şartlı/olumsuz görüş ya da görüş bildirmekten kaçınma gibi sonuçlara ulaşamadığı için denetim görüşü ile denetçi değişikliği arasındaki ilişki ölçülemezdir.

Bu çalışmanın daha da geliştirilebilmesi amacıyla bundan sonra yapılacak olan çalışmadaki örneklem genişletilmek suretiyle, araştırmanın kapsamına yalnızca menkul kıymet yatırım fonlarını değil borsa yatırım fonları, emeklilik yatırım fonları, yabancı yatırım fonları, varlık finansman fonları ve konut finansman fonları da dahil edilebilir. Buna ek olarak seçilen daha geniş bir örnekleme yalnızca denetim görüşü ve denetçi rotasyonu ilişkisi değil, denetçinin değiştirilmesine neden olan müşteri şirketteki yönetim değişikliği, denetim ücretleri, denetim şirketi-müşteri işletme arasındaki ilişki vb. çalışmanın önceki bölümlerinde literatür taraması yapılması yoluyla elde edilmiş olan değişkenler de araştırma kapsamına alınabilir. Böylece Türkiye’deki bütün yatırım fonu endüstrisinin denetçi değiştirme nedenleri açısından bir genel görüntüsünü elde etmek mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Barton, Marquita Toinette. 2002. “Analysis of the Mandatory Auditor Rotation Debate” University of Tennessee Honors ThesisProjects, 8.
- Behn, B., J., Choi, H., Kang, T. 2008. “Audit Quality and Properties of Analyst Earnings Forecast”, Accounting Review, 83 (2).
- Bowlin, K., Hobson, J., Piercey, M. D. 2015. “The Effects of Auditor Rotation, Professional Skepticism, and Interactions with Managers on Audit Quality”, The Accounting Review, 90 (4).
- Burton, J., Roberts, W. 1967. “A Study of Auditor Changes”, Journal of Accountancy. April :31-36.
- Carcello, J. V. ,Nagy, A. L. 2004. “Client size, Auditor Specialization and Fraudulent Financial Reporting”, Managerial Auditing Journal. 19 (5).
- Carey, P., and R. Simnett. 2006. “Audit partner Tenure and Audit Quality”, The Accounting Review 81 (3).
- Chadegani, A., A. 2011. “Review of Studies on Audit Quality”, International Conference on Humanities, Society and Culture, IPEDR, 20.
- Chow, W. C., Rice, S. Y. 1982. “Qualified Audit Opinion and Auditor Switching”, The Accounting Review. 57.
- Citron, D.B., Taffler, R.J. 1992. “The Audit Report Under Going Concern Uncertainties: An Emprical Analysis”, Accounting and Business Research. 22 (88).
- Craswell, A.T. 1998. “The Association Between Qualified Opinions and Auditor Switches”, Accounting and Business Research. 19 (73).
- De Angelo, L.E. 1982. “Mandated Successful Efforts and Auditor Choice”, Journal of Accounting and Economics. 4.

- DeAngelo, L., E. 1981. "Auditor Size and Audit Quality", *Journal of Accounting and Economics*. 3.
- Dehkordi, H., F., Makarem, N. 2011. "The Effect of Size and Type of Auditor on Audit Quality", *International Research Journal of Finance and Economics*. 80.
- Dunn, K., A., Mayhew, B. 2004. "Auditor Industry Specialization and Client Disclosure Quality", *Review of Accounting Studies*. 9 (1).
- Ewelt-Knauer, C., Gold, A., Pott., C. 2012. "What Do We Know About the Mandatory Audit Firm Rotation" Research Committee of The Institute of Chartered Accountants of Scotland (ICAS).
- Florio, C., Gotti, G., Mastrolia . 2015. "Audit Firm Rotation, Audit Fees and Audit Quality : The Experience of Italian Public Companies", *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. 25.
- Fontaine, R., Letaifa, S.B., Herda, D. 2013. "An Interview Study to Understand the Reasons Clients Change Audit Firms and the Client's Perceived Value of the Audit Service", *Current Issues in Auditing*. 7 (1).
- Francis, J., Wilson, E. 1988. "Auditor changes: A Joint Test of Theories Relating to Agency Costs and Auditor Differentiation", *The Accounting Review*. 63 (4).
- Geiger, M., Rama, V.D. 2006 "Audit Firm Size and Going-Concern Reporting Accuracy", *Accounting Horizons*. 20 (1).
- Gietzmann, M. B., and P. K. Sen 2002. "Improving Auditor Independence Through Selective Mandatory Rotation", *International Journal of Auditing*. 6.
- Gökgöz, A. 2013. "Diğer Kapsamlı Gelirler ve Muhasebeleştirilmesi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ocak.
- Gramillion, L. 2005. *Mutual Fund Industry Handbook, A Comprehensive Guide For Investment Professionals*, Boston Institute of Finance. John Wiley & Sons, Inc. Hoboken. New Jersey.
- Gregory, A., Collier, P. 1996. "Audit Fees and Auditor Change: An Investigation of the Persistence of Fee Reduction by Type of Change", *Journal of Business Finance and Accounting*. 23 (1).
- Haskins, M. E., Williams, D. D. 1990. "A Contingent Model of Intra-Big Eight Auditor Changes", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*. 9 (3).
- Hoşgör, Ş. 2012. *Araştırma Yöntemleri Ders Notları*.
- Hudaib, M., Cooke T., E. 2005. "Qualified Audit Opinion and Auditor Switching", Working Paper. Paper number: 02/05 University of Exeter. <https://business-school.exeter.ac.uk/documents/papers/accounting/2002/0205.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2016)

- Krishnan, G.V., Ma, M., Yan, W. 2016. "Do Auditors With a Deep Pocket Provide a High Quality Audit?" UTS Australian Summer Accounting Conference. https://www.uts.edu.au/sites/default/files/Gopal%20Krishnan_2016%20Summer%20Conference.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2016)
- Krishnan, J., Krishnan, J., & Stephens, R.G.1996. "The Simultaneous Relation between Auditor Switching and Audit Opinion: An Empirical Analysis", *Accounting and Business Research*. 26 (3).
- Lai, K. 2013. "Audit Reporting of Big 4 Versus Non-Big 4 Auditors: The Case of Ex-Andersen Clients", *The International Journal of Accounting*. 48 (4).
- Li, C., Song, F.M., Wong, S.M.L. 2008. "A Continuous Relation Between Audit Firm Size and Audit Opinions: Evidence from China", *International Journal of Auditing*. 12.
- Owhoso, V. E., Messier, Jr., W. F., & Lynch, Jr., J. G. 2002. "Error Detection by Industry-Specialized Teams during Sequential Audit Review", *Journal of Accounting Research*. 40 (3).
- Raiborn, C., Schorg, C., A., Massoud, M. 2006. "Should Auditor Rotation Be Mandatory?", *The Journal of Corporate Accounting and Finance*, 17 (4).
- Salleh, K., Jasmani, H. 2014. "Audit Rotation and Audit Report: Emprical Evidence from Malaysian PLCs Over the Period of ten Years", *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 145.
- Schwartz, K. B., Menon, K. 1985. "Auditor Switches by Failing Firms", *The Accounting Review*. 60 (2).
- Stanisic, N., Radojevic, T., Stanic, N., Rajin, D. 2015. "The Association Between Auditor Switching and Audit Opinion in the Republic of Serbia", *Finiz Conference, Belgrade*, <http://ssrn.com/abstract=2704642> (Erişim Tarihi: 26 Haziran 2016)
- Suyono, E., Yi, F., Riswan, M.M. 2013. "Determinant Factors Affecting The Auditor Switching: An Indonesian Case", *Global Review of Accounting and Finance*. 4 (2).
- Şenyiğit, B., Zeytinoğlu, E. 2014. "Zorunlu Denetçi Rotasyonunun Denetim Kalitesi Üzerindeki Etkileri: Literatür Araştırması", *İ. Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi*. 77.
- Thorndike, R.M., G.K. Cunningham, R.L. Thorndike ve E.P. Hagen. 1991. *Measurement and Evaluation in Psychology and Education*. 5 th Ed. New York: MacMillan Publishing Company.
- Vanstralen, A. 2003. "Going Concern Opinions, Auditor Switching, and the Self Fulfilling Prophecy Effect Examined in the Regulatory Context of Belgium", *Journal of Accounting, Auditing & Finance*. 18 (2).
- Woo, E. ve H.C. Koh. 2001. "Factors Associated with Auditor Changes: A Singapore Study", *Accounting and Business Research*. 31 (2).